

Холодилова А.О., аспірант
кафедри банківської справи
Київський національний торговельно-економічний університет

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ КРЕДИТНИХ УСТАНОВ

Холодилова А.О. Напрями вдосконалення регулювання діяльності небанківських кредитних установ. У статті досліджено особливості функціонування небанківських кредитних установ та їх роль в економіці держави в сучасних умовах. Охарактеризовано основні функції, що покладені на національну систему регулювання діяльності небанківських кредитних установ, для їх подальшого розвитку. Визначено головні проблеми у сфері регулювання діяльності небанківських кредитних установ та шляхи їх розв'язання. Запропоновано науково-методичні підходи до вдосконалення порядку формування резервів на можливі втрати від кредитних ризиків небанківських кредитних установ. Доведено необхідність запровадження системи економічних і фінансових нормативів для небанківських кредитних установ. Обґрунтовано необхідність посилення комунікацій та координації діяльності регуляторів фінансового сектору.

Ключові слова: небанківська кредитна установа, механізм регулювання, нагляд, ризики, економічні нормативи, захист прав споживачів.

Холодилова А.А. Направления совершенствования регулирования деятельности небанковских кредитных организаций. В статье исследованы особенности функционирования небанковских кредитных организаций и их роль в экономике государства в современных условиях. Охарактеризованы основные функции, возложенные на национальную систему регулирования деятельности небанковских кредитных организаций, для их дальнейшего развития. Определены главные проблемы в сфере регулирования деятельности небанковских кредитных учреждений и пути их решения. Разработаны методические подходы к совершенствованию порядка формирования резервов на возможные потери от кредитных рисков небанковских кредитных организаций. Обоснована необходимость внедрения системы экономических и финансовых нормативов для небанковских кредитных организаций. Определена необходимость усиления коммуникаций и координации деятельности регуляторов финансового сектора.

Ключевые слова: небанковская кредитная организация, механизм регулирования, надзор, риски, экономические нормативы, защита прав потребителей.

Kholodylova A.O. Directions of improvement of regulation of non-bank lending institutions. In the article features of the functioning of non-bank financial institutions and their role in the state economy in modern conditions are investigated. The main obligations imposed on the national system of regulation of non-bank financial institutions are described, with the purpose of improving the development of non-bank institutions. The main problems in the sphere of regulation of activity of non-bank financial institutions and ways of their decision are determined. Methodical approaches to perfection of the order of formation of reserves for possible losses from credit risks of non-bank credit organizations are developed. The necessity of introduction of the system of economic and financial standards for non-bank credit organizations is substantiated. The need to strengthen communications and coordinate the activities of financial sector regulators has been identified.

Key words: non-bank credit institutions, mechanism of state regulation, supervision, risks, administrative and legal measures, offenses.

Постановка проблеми. У сучасній економіці важливу роль у спрямуванні коштів від суб'єктів, які їх заощадили, до суб'єктів-позичальників відіграють небанківські кредитні установи – інститути фінансового посередництва. У розвиненому ринковому господарстві шляхом реалізації механізму фінансового посередництва вони вступають у пряму конкуренцію з банками, оскільки здатні надавати своїм клієнтам такі ж самі послуги і забезпечувати при цьому більшу надійність вкладів і вищу якість надання фінансових послуг [1, с. 11; 2, с. 25; 3, с. 17; 4, с. 34].

Тому дослідження проблем розвитку вітчизняного фінансового сектору та регулювання і нагляду за діяльністю небанківських кредитних установ є сьогодні надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем регулювання і нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ і посиленню їх ролі у фінансовій системі України присвячено праці таких авторів, як Т. Буй [14], В. Жупанин [10], В. Кротюк [27], І. Лютий [3], В. Міщенко [1; 7], С. Міщенко [18; 23; 26], С. Нау-

менкова [2; 4; 9; 22], А. Ряховська [30], І. Шумило [25] та ін. Разом із тим ціла низка питань, що пов'язані з регулюванням і наглядом за діяльністю вітчизняних установ небанківського фінансового сектору на ринку фінансових послуг, залишаються не дослідженими та потребують подальшого дослідження і практичного вирішення.

Водночас в умовах подальшої трансформації вітчизняного фінансового сектору виникає необхідність подальших досліджень діяльності небанківських фінансових установ та їхньої ролі в кредитуванні реального сектору економіки. Зокрема, це стосується встановлення для небанківських фінансових установ обґрунтованих значень економічних нормативів, удосконалення інституціоналізації їхньої діяльності на ринку фінансових послуг, поліпшення управління фінансовими ризиками тощо.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення та оцінка заходів, які вживає Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, для вдосконалення регулювання і нагляду за діяльністю небанківських кредитних установ і розроблення пропозицій щодо збільшення обсягів, поліпшення якості надання фінансових послуг і підвищення рівня захисту прав споживачів.

Виклад основних результатів. У сучасній економіці важливу роль у спрямуванні коштів від суб'єктів, які їх заощадили, до суб'єктів-позичальників, що відчувають потребу у коштах, відіграють небанківські фінансові та кредитні установи.

Розвиток і функціонування фінансово-кредитних установ в Україні перебувають ще під впливом негативних наслідків фінансової кризи, яка відбувалася у попередні роки і значно вплинула на фінансову систему нашої держави. Саме тому фінансово-кредитним установам притаманні такі основні проблеми: низький рівень капіталізації, низька якість і різноманітність фінансових послуг, зменшення співвідношення довгострокових депозитів і довгострокових кредитів, скорочення ресурсної бази, зростання відсоткових ставок за кредитами, недостатній рівень прозорості та системи захисту прав інвесторів, кредиторів, інших клієнтів цих установ, відсутність ефективного та результативного ризик-менеджменту, неналежний рівень державного регулювання, контролю та підтримки тощо.

Ніколи раніше рівень довіри до банківської системи країни ще не був настільки низьким. У 2014–2015 рр. банківська система «втратила» близько 30% усіх активів, які знаходилися на балансах банків, а понад 60 банків було виведено з ринку. При цьому для 70% вкладників відсотки за депозитами в банках були або основною, або однією з найбільш відчутних статей доходу [5, с. 24; 6, с. 39; 7, с. 34; 8, с. 53].

Після завершення найбільш гострої стадії банківської кризи лише незначна частина суб'єктів

ринку захотіла повернути свої заощадження в банківську систему. Значна частина колишніх вкладників намагається знайти альтернативне застосування своїм коштам: багато клієнтів банків усе активніше співпрацюють із кредитними та фінансовими компаніями, інвестиційними та недержавними пенсійними фондами, компаніями з управління активами, а також приватними інвесторами, які починають більш активно працювати на ринку фінансових послуг, пропонуючи юридичним і фізичним особам більш прибуткові та надійні умови інвестування власних коштів [9, с. 5; 10, с. 48; 11, с. 42; 12, с. 8; 13, с. 43; 14, с. 98].

Важливим фактором у вирішенні наявних проблем є стан державного регулювання і нагляду за діяльністю небанківських кредитних установ на вітчизняному ринку фінансових послуг. Саме його розбудова, включаючи створення якісно нових інституційних засад функціонування й удосконалення правових засад, посилення механізмів координації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики, запровадження нових фінансових інструментів і методів регулювання фінансових і кредитних відносин у сфері діяльності небанківських фінансових посередників тощо, відбувається в умовах глобалізації світової економіки і світових фінансових ринків [15, с. 19; 16, с. 18; 17, с. 15; 18, с. 52].

Варто зазначити, що вітчизняна система регулювання і нагляду за діяльністю небанківських фінансово-кредитних установ сьогодні ще остаточно не сформована і перебуває в процесі формування. Це значною мірою зумовлено не лише внутрішніми чинниками та проблемами розвитку ринку фінансових послуг, політичною та макроекономічною нестабільністю в країні, банківською кризою 2014–2016 рр., різкою девальвацією національної валюти, а й впливом зовнішніх факторів, передусім впливом світової фінансової кризи 2008–2009 рр. [19; 20, с. 5; 21, с. 29; 22, с. 189].

До створення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, регулювання і нагляд за діяльністю небанківських фінансових установ були практично відсутні або мали епізодичний характер. Сьогодні регуляторна діяльність Нацкомфінпослуг має здебільшого формальні ознаки і полягає переважно в контролі над наданням звітності та термінами її подачі. Регулювання і нагляд за діяльністю більшості небанківських фінансових установ ще залишаються достатньо ліберальними. Це пов'язано, перш за все, з недостатнім рівнем розвитку самого небанківського фінансового сектору, а тому на нинішньому етапі головними завданнями, як зазначається у науковій літературі, є прискорення темпів його реформування, посилення інституційної спроможності, зокрема підвищення рівня політичної, операційної та фінансової незалежності, розширення спектру використовуваних фінансових інструментів, мето-

дів та інструментів регулювання і нагляду, підвищення рівня фінансової стійкості [23, с. 45; 24, с. 42; 25, с. 10; 26, с. 41].

З позиції вдосконалення діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, доцільним є впровадження нових методик здійснення наглядової діяльності щодо небанківських фінансових установ, що ґрунтуються на використанні ризик-орієнтованого підходу відповідно до вимог Базелю II [27, с. 7]. Це потребує відповідного розширення змісту та поліпшення якості аналітичної роботи, яка повинна бути доповнена не лише загальними статистичними даними, а й дослідженням фінансових ризиків, що виникають у процесі діяльності установ, запровадженням у практику небанківських фінансових установ розрахунку показника економічного капіталу тощо [28; 29].

Слід також зауважити, що нині ще не використовуються єдині принципи нагляду за діяльністю фінансових установ, які підпорядковані різним регуляторам. Так, наприклад, незважаючи на те що діяльність банків і кредитних спілок багато в чому схожа, економічні нормативи для банків НБУ встановив на значно вищому рівні, ніж відповідні нормативи, що встановлені Нацкомфінпослуг для кредитних спілок (зокрема, вимоги до капіталу). Такий підхід зумовлює перехід фінансового бізнесу від банківського сектору до сектору кредитних спілок, який має менш жорсткі норми регулювання, що дає їм змогу брати на себе більші ризики і, як наслідок, одержувати вищі прибутки [30, с. 154]. Тому надзвичайно велике значення має забезпечення прозорості в діяльності всіх фінансових регуляторів, насамперед на основі посилення комунікацій між ними та розроблення і реалізації відповідної стратегії взаємодії.

Велике значення для посилення регуляторної спроможності для небанківських кредитних установ має вдосконалення порядку формування резервів на можливі втрати від кредитних ризиків. Необхідним також є розширення переліку інструментів, за яким окремі небанківські кредитні установи мають формувати резерви на можливі втрати [31, с. 124; 32, с. 153].

Сьогодні пруденційний нагляд за діяльністю небанківських кредитних установ потребує суттєвого вдосконалення на основі розроблення системи економічних та фінансових нормативів для посередників, що здійснюють кредитну діяльність, обов'язковість виконання яких дасть змогу Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, створити дієву та ефективну систему пруденційного нагляду відповідно до найкращих світових практик.

На нашу думку, для впорядкування регуляторної діяльності відповідно до профілю фінансових послуг, які надають окремі установи, доцільно виділити окремі групи різних за видами небанківських фінансових установ (окрім страхових компаній, кредитних

спілок, недержавних пенсійних фондів та їх адміністраторів), тобто виокремити їх за такими напрямками: кредитні фінансові установи, ощадні фінансові установи та технічні фінансові установи, а потім визначити головний вид ризику, що притаманний саме цій групі фінансових установ. Таким чином, під час регулювання та нагляду за діяльністю кредитно-договірних фінансових посередників головну увагу слід зосередити на нормативах платоспроможності, а для ощадних установ – на нормативах ліквідності.

Нині найбільш оперативна звітність небанківських фінансових установ складається один раз на квартал. Якщо розглядати наявні нормативно-правові акти щодо фінансових нормативів окремих небанківських фінансових установ (зокрема, кредитних спілок і кредитних установ), то слід відзначити, що існує група нормативів ліквідності, на основі яких визначається достатність коштів фінансової установи для погашення зобов'язань на певний момент часу. Однак аналіз діяльності окремої небанківської кредитної установи за кварталними даними не дає чіткого уявлення про реальний стан за такими нормативами. Тому, на нашу думку, доцільним є впровадження щомісячної звітності за окремими показниками діяльності небанківських фінансових установ (наприклад, за ліквідними активами та зобов'язаннями).

Сьогодні перед Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, стоїть завдання якісного поліпшення контролю над діяльністю небанківських фінансово-кредитних установ починаючи зі збору, аналізу, узагальнення та розкриття звітності (включаючи вдосконалення інформаційних каналів), поліпшення методології аналізу та закінчуючи формуванням ефективного механізму здійснення оперативних перевірок діяльності небанківських кредитних установ і дієвої системи реагування на перші прояви їх неплатоспроможності.

Основними напрямками вдосконалення діяльності небанківських кредитних установ у сучасних умовах, на нашу думку, повинні бути:

1. Забезпечення процесу формування нормативно-правової бази щодо діяльності небанківських кредитних установ.
2. Вдосконалення механізму, методів та інструментів оцінки ризиків діяльності небанківських кредитних установ із боку регуляторів.
3. Стабілізація на фінансовому ринку та подолання економічних проблем шляхом зміни методів регулювання і контролю з боку регуляторів фінансового сектору: Національного банку України, Нацкомфінпослуг та Національної комісії із цінних паперів та фондового ринку.
4. Забезпечення прозорості діяльності та фінансової стійкості небанківських кредитних установ.
5. Запровадження системи економічних і фінансових нормативів для небанківських кредитних установ.

6. Створення інститутів, які б захищали небанківські кредитні установи від шахрайства, а їх клієнтів – від можливого банкрутства цих установ.

7. Створення додаткових стимулів для залучення заощаджень населення і суб'єктів господарювання, а саме: здійснення постійного моніторингу та контролю над діяльністю небанківських кредитних установ, підвищення нормативів їх капіталізації, поліпшення умов діяльності та розширення повноважень саморегулювальних організацій, створення системи ефективного податкового стимулювання інвесторів, сприяння розвитку організованого фондового ринку тощо.

8. Вдосконалення порядку формування резервів на можливі витрати під час здійснення кредитних операцій окремими небанківськими фінансово-кредитними установами.

9. Застосування нових методик у сфері управління ризиками, що виникають у діяльності небанківських фінансово-кредитних установ.

Висновки. Наведені пропозиції щодо реформування механізму та посилення ролі небанківських кредитних установ у структурі вітчизняного фінансового сектору є підставою для посилення їх інституційної спроможності та вдосконалення системи наглядових та контролюючих функцій Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, чіткого розподілу сфер впливу між нею та Національною комісією із цінних паперів і фондового ринку й Національним банком України, що передбачено програмою реформування вітчизняного фінансового сектору.

Проте вже сьогодні ми можемо спостерігати відновлення та поживлення фінансової активності небанківських кредитних установ, поновлення програм кредитування, що чинить позитивний вплив на зростання економічної активності суб'єктів реального сектору економіки та сприяє забезпеченню стабільного економічного розвитку.

Список літератури:

1. Міщенко В.І. Особливості посткризового реформування фінансового сектору України. *Фінанси України*. 2010. № 10. С. 3–14.
2. Науменкова С.В. Підвищення доступності фінансових послуг: актуальні питання регуляторної практики. *Фінанси України*. 2013. № 10. С. 20–33.
3. Лютий І.О., Міщенко С.В. Вплив фінансового сектору на функціонування економічної системи. *Фінанси України*. 2007. № 3. С. 14–28.
4. Науменкова С.В. Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні. *Вісник НБУ*. 2014. № 11. С. 31–37.
5. Міщенко В.І., Науменкова С.В. Банківська система України: проблеми становлення та розвитку. *Фінанси України*. 2016. № 5. С. 7–33.
6. Санаційний банк – «брідж-банк» як механізм роботи з нежиттєздатними банками: монографія / В.І. Міщенко, В.В. Крилова, М.В. Ніконова, В.П. Малюков, С.Г. Куликов. К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2011. 119 с.
7. Міщенко В.І., Науменкова С.В. Проблеми вдосконалення управління державними корпоративними правами. *Економіка України*. 2002. № 5. С. 29–36.
8. Науменкова С.В. Обстеження збалансованості попиту та пропозиції на кредитному ринку: досвід центральних банків. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2014. № 10(163). С. 51–57.
9. Науменкова С.В., Міщенко С.В. Проблеми розвитку інститутів спільного інвестування. *Економіка та держава*. 2009. № 11. С. 46–48.
10. Жупанин В.В., Міщенко В.І. Організація залучення заощаджень населення на основі випуску казначейських зобов'язань України. *Фінанси України*. 2008. № 2. С. 44–58.
11. Науменкова С.В. Недержавне пенсійне забезпечення. К.: Знання, 2010. 66 с.
12. Науменкова С.В. Функціонування недержавних пенсійних фондів на ринку фінансових послуг України. *Фінанси України*. 2010. № 4. С. 3–16.
13. Міщенко С.В. Стимулирование кредитования как фактор экономического роста. *Вестник Финансового университета*. 2013. № 1(73). С. 35–45.
14. Буй Т.Г., Науменкова С.В. Використання структурованих цінних паперів для фінансування корпорацій в Україні. *Фінанси України*. 2010. № 2. С. 89–101.
15. Міщенко С.В. Механизмы координации денежно-кредитной и налогово-бюджетной политики. *Известия Санкт-Петербургского государственного университета экономики и финансов*. 2012. № 2(74). С. 16–26.
16. Науменкова С.В. Современные подходы к реализации монетарной политики и регулированию финансовых систем. *Известия Санкт-Петербургского государственного университета экономики и финансов*. 2011. № 3(69). С. 12–20.
17. Міщенко В. Капіталізація банківської системи України: сьогодення та перспективи. *Вісник НБУ*. 2013. № 7. С. 11–17.
18. Міщенко С.В. Вдосконалення інституційної структури нагляду за фінансовим сектором. *Банківська справа*. 2007. № 1. С. 41–56.
19. Гнучкий режим курсоутворення: етапи запровадження та можливі наслідки для економічного розвитку України: науково-аналітичні матеріали. Вип. 15 / В.І. Міщенко, І.А. Нідзельська, А.П. Кулінець, С.О. Шульга. К.: НБУ ЦНД, 2010. 124 с.
20. Науменкова С.В., Міщенко В.І. Сучасні проблеми капіталізації банківської системи України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2013. № 2. С. 3–11.
21. Сомих А., Міщенко В. Доларизація: причини та наслідки для економіки України. *Вісник НБУ*. 2007. № 5. С. 28–31.
22. Науменкова С.В., Міщенко В.І. Поняття системного ризику та підходи до визначення системно значущих банків. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 1(105). С. 186–196.

23. Міщенко С.В. Проблеми оцінки впливу стабільності функціонування грошово-кредитної сфери на економічну безпеку країни. *Фінанси України*. 2010. № 7. С. 35–49.
24. Науменкова С. Базель I, II, III: розвиток підходів для зміцнення регуляторної основи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2015. № 12. С. 39–48.
25. Теоретичні і практичні аспекти аналізу стану фінансової системи економіки / І. Шумило та ін. *Вісник НБУ*. 2006. № 3. С. 6–11.
26. Міщенко С.В. Критерії та показники оцінки стабільності функціонування фінансового сектору. *Вісник НБУ*. 2008. № 9. С. 36–45.
27. Кротюк В.Л., Міщенко В.І. Еволюція підходів до оцінки капіталу в Базельських угодах. *Банківська справа*. 2005. № 4. С. 3–9.
28. Міщенко С. Сутність економічного капіталу та його роль у забезпеченні фінансової стійкості банку. *Вісник НБУ*. 2008. № 1. С. 58–64.
29. Міщенко С. Удосконалення управління економічним капіталом банку з урахуванням ризику ліквідності. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2008. № 3. С. 90–93.
30. Современные подходы к управлению устойчивостью бизнеса / Под ред. А.Н. Ряховской. М.: Финансовый университет, 2012. 280 с.
31. Науменкова С.В. Обґрунтування методичних підходів до оцінки стійкості фінансової системи: інформаційно-аналітичні матеріали. Вип. 6. К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2006. 162 с.
32. Міщенко С.В. Формування ефективної структури фінансового сектору України. Київ, 2009. 246 с.